

Sl.No. :

नामांक			Roll No.			

No. of Questions – 25

SS-12-Sanskrit Sah.

No. of Printed Pages – 7

यहाँ से काटिए

उच्च माध्यमिक परीक्षा, 2016
SENIOR SECONDARY EXAMINATION, 2016
संस्कृत साहित्यम्

समय : 3¼ (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णाङ्क : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्य निर्देशाः

- 1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांक अनिवार्यतः लेख्यः ।
- 2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- 3) प्रत्येकं प्रश्नस्योत्तरम् उत्तरपुस्तिकायामेव देयम् ।
- 4) प्रत्येकं प्रश्नभागस्य उत्तरं क्रमानुसारमेकत्रैव लेखितव्यम् ।

प्रश्न पत्र को खोलने के लिए यहाँ फाड़ें

यहाँ से काटिए

खण्ड – क

1) अधोलिखितम् अपठितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

भारतस्य पुनरुत्थानं भवेत् । तत्र नास्ति सन्देहः । किन्तु तत् पुनरुत्थानं जडसामर्थ्येन न, अपितु आत्मसामर्थ्येन अतः वस्तुतः भवद्भिः सर्वत्यागार्थं सिद्धैः भवितव्यम् । त्यागं विना किमपि महत् कार्यं न सिद्ध्यति । अस्माभिः कार्यं कुर्वद्भिः एव भवितव्यम् । सदा कार्यशीलैः भवितव्यम् । फलं स्वयमेव प्राप्यते । भविष्यं किं स्यात् इति न जानामि अहम् । तस्य ज्ञाने मम इच्छा अपि नास्ति । किन्तु एकं चित्रं तु मम नयनयोः स्फुटं दृश्यते ।

- i) भारतस्य पुनरुत्थानं कथं भवितव्यम्? (एकपदेन उत्तरम्) [1]
- ii) कं विना किमपि महत् कार्यं न सिद्ध्यति? (पूर्णवाक्येन उत्तरम्) [1]
- iii) भविष्यं किं अहम् । इत्यत्र 'अहम्' इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किम्? [1]

2) निम्नलिखितम् अपठितं गद्यांशं पठित्वा निर्देशानुसारं प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

वृक्षाः भूमौ उद्भवन्ति। वृक्षाः अपि मनुष्य इव भुक्त्वा पीत्वा च जीवन्ति । मूलानि वृक्षाणां मुखानि भवन्ति । ते पादैः जलं पिबन्ति अत एव पादपाः कथ्यन्ते । तेषां मूलानि भूमितः रसं गृहीत्वा सर्वेषु अवयवेषु नयन्ति, तेन ते प्रवर्धन्ते: पुष्पन्ति, फलन्ति। वृक्षाः अपि वर्षा शीतातपैः प्रभाविताः भवन्ति । तेऽपि सुखानि दुःखानि च अनुभवन्ति । तेषु अपि प्राणाः भवन्ति, अतएव ते प्राणिनः इव जायन्ते, वर्धन्ते, पुष्पन्ति, फलन्ति, म्रियन्ते च । ते कदापि खगमृगजलचरनराः इव न विचरन्ति अतः अचराः कथ्यन्ते। बहूपकुर्वन्ति वृक्षाः प्राणिनाम् । वृक्षाः अशरणानां शरणम्, बुभुक्षितानां भोजनम्, संतप्तानां समाश्रयाः वृष्टिकारकाः सन्ति । वृक्षारोपणं वृक्षरक्षणं च अस्माकं रक्षायै परमावश्यकम् ।

- i) वृक्षाणां मुखानि कानि भवन्ति? (एकपदेन उत्तरम्) [½]
- ii) वृक्षाः कुत्र उद्भवन्ति? (एकपदेन उत्तरम्) [½]
- iii) के पादपाः कथ्यन्ते? (पूर्ण वाक्येन उत्तरम्) [2]
- iv) बहूपकुर्वन्ति वृक्षाः प्राणिनाम् इत्यस्मिन् वाक्ये 'उपकुर्वन्ति' इति क्रिया पदस्य कर्तृपदम् किम्? [1]
- v) तेषु अपि प्राणाः भवन्ति। अस्मिन् वाक्ये "तेषु" इति सर्वनामपदं कस्य संज्ञा पदस्य स्थाने प्रयुक्तम्? [1]
- vi) 'चराः' इत्यस्य विलोमपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत । [1]
- vii) वृक्षाः वृष्टिकारकाः सन्ति । इत्यत्र विशेष्य पदं किम्? [1]
- viii) गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत । [2]

खण्ड – ख

3) प्रदत्त रूपरेखया कथासंयोजनं करणीयम्-

[1 × 8 = 8]

..... वृद्धा । त्रयः पुत्राः । ज्येष्ठपुत्रं सा युद्धं । सः मृतः।
द्वितीयं, तृतीयं च प्रेषयति । मृतौ । रोदिति। वृद्धा कथयति चतुर्थः
नास्ति खलु इति रोदिमि ।

अथवा

क्रम रहितानि वाक्यानि समुचित क्रमानुसारं विलिखत -

- i) सः प्रतिदिनं प्रतिद्वारं भिक्षाटनं करोति ।
- ii) एकः भिक्षुकः ।
- iii) देवदर्शनतः पूर्वं गङ्गायां स्नानं करोति ।
- iv) विश्वनाथदेवस्य दर्शनाय काशीं गच्छति ।
- v) सः अपि देवं स्थापयति ।
- vi) गङ्गातटे धनपात्रस्य उपरि देवं स्थापयति ।
- vii) अन्ये यात्रिकाः अपि तथैव कुर्वन्ति ।
- viii) एकः यात्रिकः आगच्छति ।

4) प्रदत्तं संकेतानुसारं वर्णनं लिखत - (80 शब्दाः)

[4]

सत्सङ्गतिः, मानवः, प्राप्नोति, बुद्धिः, सज्जनैः, सज्जनः असज्जनैः, असज्जनः, जनैः, सत्सङ्गतेः,
सुखम्, मनः, पवित्रम्, सर्वे, आदरम्, पूज्यः ।

अथवा

संस्कृत भाषा, प्राचीनतमा, शुद्धं, संस्कृतम्, संस्कृतिः संस्कृते, वेदाः भारतस्य, जननी, भाषा, सरला,
सङ्गणकस्य, विज्ञानम्, ज्ञानम्, वयं, संस्कृत, संस्कृतेन, कुरु ।

खण्ड – ग

5) अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

भवादृशा एव भवन्ति भाजनान्युपदेशानाम् । अपगतमले हि मनसि विशन्ति सुखनोपदेशगुणाः । हरति
अतिमलिनमपि दोषजातं गुरुपदेशः गुरुपदेशस्य नाम अखिलमलप्रक्षालनक्षमम् अजलं स्नानम् । विशेषेण तु
राज्ञाम् । विरला हि तेषामुपदेष्टारः । राजवचनमनुगच्छति जनो भयात् । उपदिश्यमानमपि ते न शृण्वन्ति ।

- i) कदा मनसि सुखेनोपदेशगुणाः विशन्ति? (एकपदेन उत्तरम्) [1]
- ii) गुरुपदेशः किं हरति? (पूर्णवाक्येन उत्तरम्) [1]
- iii) अखिलमल प्रक्षालनक्षमम् स्नानम्। इत्यत्र विशेषणपदेन अन्वितिं कुरुत । [1]
- iv) उपदिश्यमानोऽपि ते न शृण्वन्ति । इत्यत्र वाक्ये शृण्वन्ति इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्? [1]

6) अधोलिखितं मन्त्रं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

विद्यां चाविद्यां च यस्तद्वेदोभयं स ह ।

अविद्यया मृत्युं तीर्त्वा विद्ययाऽमृतमश्नुते ॥

- i) कया अमृतम् अश्नुते? (एकपदेन उत्तरम्) [1]
- ii) किम् उभयं वेद? (पूर्णवाक्येन उत्तरम्) [1]
- iii) मन्त्रे ज्ञानस्य पर्यायः कः? [1]
- iv) स ह अविद्यया अश्नुते । इत्यत्र 'अश्नुते' इति क्रियापदस्य कर्तृ पदं किम्? [1]

7) निम्नाङ्कितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

लवः - 'अश्वमेध' इति नाम विश्वविजयिनां क्षत्रियाणामूर्जस्वलः

सर्वक्षत्रपरिभावी महान् उत्कर्ष निकषः ।

योऽयमश्वः पताकेयमथवा वीरघोषणा ।

सप्तलोकैकवीरस्य दश कण्ठ कुलद्विषः ॥

लवः - अहो ! संदीपनान्यक्षराणि ।

वटवः - किमुच्यते? प्राज्ञः खलु कुमारः ।

लवः - भो भोः । तत्किमक्षत्रिया पृथिवी? यदेवमुद्घोष्यते?

रे, रे, महाराजं प्रति कः क्षत्रियः?

- i) कुमारः कीदृशः? (एकपदेन उत्तरम्) [1]
- ii) अयमश्वः कस्य वर्तते? (पूर्णवाक्येन उत्तरम्) [1]
- iii) "संदीपनानि अक्षराणि" इत्यत्र विशेष्यपदं किम्? [1]
- iv) 'ध्वजः' इति पदस्य पर्यायः कः? अस्मिन् नाट्यांशे । [1]

8) निम्नलिखित शब्दयोः हिन्दीभाषायाम् आङ्ग्लभाषायां वा अर्थं लिखत ।

[1 + 1 = 2]

- i) अध्वरे
- ii) प्रयाति

9) रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत -

[1 + 1 + 1 + 1 = 4]

- i) जगत्सर्वम् ईशावास्यम् अस्ति ।
- ii) कौत्सः प्रपेदे वदतन्तुशिष्यः ।
- iii) योगः कर्मसु कौशलम् ।
- iv) विक्रमार्को राजा यज्ञं करोति ।

10) निम्नांकित वाक्ययोः भावार्थः हिन्दी भाषायां संस्कृते आङ्ग्लभाषायां वा लेखनीयः -

[2 + 2 = 4]

- i) शब्दार्थौ सत्कविरिव द्वयं विद्वानपेक्षते ।
- ii) उपार्जितानां वित्तानां त्याग एव हि रक्षणम् ॥

11) अधोलिखितस्य श्लोकस्य अन्वयं लिखत -

[2]

दातव्यं भोक्तव्यं धनविषये सञ्चयो न कर्त्तव्यः ।
पश्येह मधुकरीणां सञ्चितमर्थं हरन्त्यन्ये ॥

12) निर्देशानुसारं प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

- i) कल्पेत लोकस्य कथं तमिस्रा

[1 + 1 = 2]

इत्यस्मिन् कर्तृक्रिययोः चयनं कुरुत ।

- ii) त्वं नियतं कर्म कुरु । इत्यत्र विशेषण पदं किम् ।

[1]

- iii) तस्याः विवाहस्य अद्य तृतीयो दिवसः ।

[1]

इत्यत्र रेखांकित पदस्य स्थाने संज्ञापदस्य प्रयोगं कृत्वा वाक्यं पुनः लिखत ।

- iv) वयं मुखेन कथयितुं शक्नुमः । इत्यत्र सर्वनाम पदस्य चयनं कुरुत ।

[1]

- v) ते दुःख-दुःखेन समयम् अति वाहयन्ति ।

[1]

इत्यत्र रेखांकितपदस्य पर्याय बोधकं पदं लिखत ।

- vi) ते पशुभ्योऽपि निकृष्टतरा श्च । इत्यत्र रेखांकित पदस्य विलोमार्थकपदं लिखत ।

[1]

- vii) “गर्भेश्वरत्वमभिनवयौवनम्” । इत्येतत् वाक्यं कः कस्मै कथयति?

[1]

- 13) प्रबन्ध पारिजातस्य लेखकः कः? [1]
- 14) शिवराज विजयस्य रचनाकारः कः? [1]
- 15) महाकविना भवभूतिना कति नाटकानि रचितानि? [1]
- 16) श्रीमद्भगवद्गीतायां कति श्लोकाः सन्ति? [1]
- 17) दारा शिकोहस्य पितुः नाम किम्? [2]
- 18) ई शावास्योपनिषद् कस्य वेदस्य अस्ति? [1]
- 19) श्रीचन्द्रशेखरदास वर्मणः कथासंग्रहस्य नाम किम्? [1]
- 20) i) अन्तगुरुः कः गणः कथ्यते?
ii) प्रतिचरणं अष्टवर्णाः कस्मिन् छन्दसि भवन्ति? [2]
- 21) अधोलिखितेषु कथोऽपि द्वयोः लक्षणोदाहरणे लिखत - [1½ + 1½ = 3]
- i) वंशस्थम्
- ii) शार्दूल विक्रीडितम्
- iii) उपजाति

22) निम्नलिखित पंक्तिषु छन्दसः नामोल्लेखं कुरुत - [1 + 1 + 1 = 3]

- i) आपद्गतं च न जहाति ददाति काले ।
- ii) अथ च मम स पुत्रः पाण्डवानां तु पश्चात् ।
- iii) दीर्घग्रीवः स भवति, खुरास्तस्य चत्वार एव ।

23) उपमान-उपमेययोः भेदे सादृश्यकथने कोऽलंकारः भवति? तस्य परिभाषा लेखनीया । [2]

24) अधोलिखितयोः कथोऽपि द्वयोः अलंकारयोः लक्षणोदाहरणे लिखत - [$\frac{1}{2} + 1 + \frac{1}{2} + 1 = 3$]

- i) श्लेषः
- ii) यमकम्
- iii) रूपकम्

25) अधोलिखितेषु पंक्तिषु अलंकारस्य नामोल्लेखं कुरुत -

- i) हंसी व कृष्ण ते कीर्तिः स्वर्गगङ्गामवगाहते । [1]
- ii) लिम्पतीव तमोङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः । [1]
- iii) लताकुञ्जं गुञ्जन् मदवदलिपुञ्जं चपलयन् । [1]

